

6. Про Методику нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів від 23 березня 1995 р. № 213 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/213-95-%D0%BF>

7. Довкілля Сумщини 2011 : [стат. збірник / за ред. Л. І. Цегельникової]. – Суми : Гол. упр. статистики в Сумській обл., 2012. – 132 с.

8. Рач В. А. Управління проектами : практичні аспекти реалізації стратегій регіонального розвитку : навчальний посіб. / В. А. Рач, О. В. Россошанська, О. М. Медведєва; за ред. В. А. Рача. – К. : К.І.С., 2010. – 276 с.

9. Екосередовище і сучасність. Т. 1. Природне середовище у сучасному вимірі : [монографія] / С. І. Дорогунцов, М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К. : Кондор, 2006. – 424 с.

10. Екосередовище і сучасність. Т. 2. Регіональні процеси, прогнозування й оптимізація екосередовищ : [монографія] / С. І. Дорогунцов, М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К. : Кондор, 2006. – 470 с.

11. Моделирование эколого-экономического состояния территории / [Артеменко А. В., Караева Н. В., Корпан Р. В. и др.]; под ред. И. В. Недина. – К. : Знання України, 2006. – 216 с.

12. Сталий розвиток : еколого-економічна оптимізація територіально-виробничих систем : навчальний посібник / [Н. В. Караєва, Р. В. Корпан, Т. А. Коцко та ін.]; під ред. І. В. Недина. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 384 с.

УДК 330.111.64

Б. Б. Гарін
*кандидат економічних наук, доцент,
Університет економіки та права «КРОК»*

Средняя заработная плата та середня продуктивність праці: компаративний аналіз

Статтю присвячено аналізу відповідності середнього рівня заробітної плати середній продуктивності праці в Україні. Показано частку середньої заробітної плати у ВВП (ВНД) на душу населення порівняно з іншими країнами світу.

Ключові слова: середня заробітна плата, ВВП на душу населення, паритет купівельної спроможності, ВНД на душу населення.

Б. Б. Гарин
*кандидат экономических наук, доцент,
Университет экономики и права «КРОК»*

Средняя заработная плата и средняя производительность труда: компаративный анализ

Статья посвящена анализу соответствия среднего уровня заработной платы среднему уровню производительности труда в Украине. Показана доля средней заработной платы в ВВП (ВНД) на душу населения сравнительно с другими странами мира.

Ключевые слова: средняя заработная плата, ВВП на душу населения, паритет покупательной способности, ВНД на душу населения.

B. Garin

*Ph. D, Assistant Professor of Political Economy Department,
«KROK» University*

The average wage and the average productivity: a comparative analysis

The article is devoted to the analysis of the compliance of the average wage to the average level of labor productivity in Ukraine. The share of average salary in GDP (GNI) per capita in comparison with other countries of the world was shown.

Keywords: average wage, GDP per capita, purchasing power parity, GNI per capita.

Постановка проблеми

Заробітна плата є найбільшою складовою сукупних доходів населення країни. Вона майже повністю використовується (на відміну від доходів від власності) на поточне споживання, що робить її важливим чинником сукупного попиту на внутрішньому ринку. Недостатній сукупний попит, як відомо, може суттєво гальмувати темпи економічного зростання та за умов скорочення навіть провокувати кризові явища.

Проблема забезпечення достатнього рівня заробітної плати в Україні є надзвичайно актуальною. За рівнем середньої заробітної плати наша країна знаходиться на передостанньому місці серед держав Європи (випереджаючи лише Молдову). Питанням обґрунтованості такого рівня заробітної плати та резервам його підвищення для стимулювання вітчизняної економіки без небезпеки надмірної інфляції присвячено цю статтю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Криза 2008 р., що перервала стійке економічне зростання початку двохтисячних років в Україні, змусила вітчизняних економістів замислитися над шляхами подолання її наслідків та можливостями стимулювання економічного зростання в сучасних умовах. Імовірні наслідки підвищення середнього рівня заробітної плати викликали дискусію, як у спеціалізованих наукових виданнях, так і в засобах масової інформації.

Серед тих, хто останнім часом висловився з приводу зазначених питань можна назвати таких вітчизняних дослідників, як В. Геєць [8], А. Гриценко, Ю. Звягільський [5], Р. Пустовіт, О. Ярош [6], О. Пушкарьов та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

У той час, як одні економісти бачать у підвищенні середнього рівня заробітної плати можливість стимулювання сукупного попиту, відповідно, й економічного зростання в Україні, інші – акцентують увагу на об'єктивній необхідності випереджаючого зростання суспільної продуктивності праці в такому разі. Питання щодо пріоритетів у цілому залишається дискусійним.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз відповідності середнього рівня заробітної плати середній продуктивності праці в Україні з урахуванням світового досвіду та на основі використання відповідних статистичних даних.

Виклад основного матеріалу дослідження

Відомо, що відмінності в рівнях середньої заробітної плати в різних країнах світу, у першу чергу, залежать від такого об'єктивного чинника, як загальний

обсяг виробництва товарів і послуг на душу населення. Виробництво є первинним відносно розподілу доходів – спочатку необхідно отримати те, що потім можна поділити. Відповідно, більш високий середній рівень заробітної плати мають ті країни, де більш високим є показник загального виробництва на одну особу.

Певною мірою показник ВВП (або ВНД) на душу населення можна навіть розглядати як показник середньої суспільної продуктивності праці. Це справедливо для всіх, за виключенням країн, де його високий рівень пояснюється, наприклад, високими цінами на природні ресурси, що експортуються, та іншими подібними причинами. У зв'язку з цим постає питання: невже середня продуктивність праці в Україні найнижча в Європі (за виключенням Молдови), чи ми маємо справу із заниженим рівнем середньої заробітної плати у порівнянні з тим, яким він міг би бути?

Спробуємо порівняти, яку частку у ВВП (ВНД) на душу населення становить середня заробітна плата в Україні, у країнах СНД і деяких інших країнах Європи та світу (табл. 1).

Таблиця 1

Процентне відношення середньої заробітної плати до ВНД на душу населення по деяких країнах світу станом на 2012 р. [1; 2]

Країна	Середня ЗП (дол.)	ВНД (дол.)	% ЗП у ВНД*
Росія	760	12700	6
Казахстан	600	9730	6
Азербайджан	450	6050	7
Україна	350	3500	10
Вірменія	330	3720	9
Молдова	300	2070	14,5
Киргизстан	220	990	22
Білорусь	210	6530	3
Таджикистан	100	860	11,5
Німеччина	3900	44010	9
Швеція	3400	56210	6
Італія	3000	33840	9
Іспанія	2800	30110	9
Греція	2600	23260	11
Польща	1700	12670	13
Румунія	1100	8420	13
Болгарія	900	6870	13
США	4100	50120	8
Японія	3600	47870	7,5

Примітка: * – розраховано автором з точністю до 0,5 % для більшої наочності.

Наведені дані дають змогу зробити певні висновки:

1. Невелике розходження процентного відношення середньої зарплати до ВНД на душу населення по різних країнах світу підтверджує існуючу об'єктивну залежність між цими показниками. Переважна більшість із наведених у таблиці країн мають цей показник на рівні 6-13 %. Навіть якщо порівняти такі різні країни, як США і Киргизстан, то можна побачити, що при різниці у ВНД на душу населення у понад 50 разів розраховані процентні показники відрізняються у них менш ніж у 3 рази.

2. Країни з більш потужною економікою, як правило, мають менший відсоток середньої зарплати у складі ВНД на душу населення та навпаки. Виключенням є Білорусь із надто заниженою середньою заробітною платою (у доларовому

еквіваленті) у порівнянні з валовим доходом на душу населення. Скоріше за все, це можна пояснити специфікою білоруської моделі розвитку в сучасних умовах, наявним у країні суттєвим адміністративним впливом на економічні процеси.

3. Розрахований процентний показник демонструє менше розсіювання для провідних країн Європи та світу (6-9 %) і більше для країн СНД (3-22 %). Це пояснюється більш однорідними підходами до розвитку економіки серед перших і великими розбіжностями в економічних стратегіях других. Найбільш розвинуті в економічному відношенні країни при розробленні економічної політики спираються на перевірені практикою теоретичні концепції, що визначає в їх діях спільні ознаки. Країни СНД представляють собою досить неоднорідне утворення, у якому кожен шукає свої способи вирішення власних проблем.

4. Україна серед країн СНД виглядає на своєму місці маючи розрахований показник (10 %), як правило, більший у порівнянні з економічно потужнішими країнами (6–7 %), та менший по відношенню до країн, що мають слабо розвинуту економіку (11,5–22 %). Проте, якщо подивитися на країни ЄС, то можна побачити, що Польща, Румунія та Болгарія мають як більший за Україну ВНД на душу населення, так і більшу частку в ньому середньої заробітної плати (13 %). Це наштовхує на думку, що стандарти ЄС стосовно рівня середньої заробітної плати піднято на більш високий щабель. У разі приєднання України до європейського співтовариства зарплата могла б бути підвищена і в нашій країні.

Слід зазначити, що зроблені висновки базуються на розрахунках ВНД на душу населення та середніх заробітних плат, узятих за номіналом. Вважається, що при проведенні порівнянь між країнами краще користуватися показниками, отриманими з урахуванням паритету купівельної спроможності (ПКС). Розрахунки, зроблені на основі застосування ПКС, дають більш достовірну картину, що враховує масштаби цін у різних країнах і дає змогу уникати пов'язаних із цим викривлень. Наведена нижче табл. 2 містить цифри та розрахунки, отримані з урахуванням паритету купівельної спроможності.

Розрахунки, зроблені з урахуванням паритету купівельної спроможності, дещо змінюють загальну картину, однак не дуже суттєво. Можемо зробити такі висновки.

1. Розбіжність у показниках процентного відношення середньої заробітної плати у валовому внутрішньому продукті на душу населення по країнах світу виглядає ще меншою, ніж у попередньому випадку. Це підтверджує висновок про існуючий об'єктивний взаємозв'язок між даними показниками.

2. Менша величина відсотка для країн із більш розвиненими економіками, та, навпаки, із менш розвиненими – підтверджується. Причому показник Білорусі, розрахований із урахуванням паритету купівельної спроможності, виглядає більш достовірно. Це, знов-таки, свідчить про штучне маніпулювання цінами та валютними курсами в цій країні в нинішніх умовах.

3. Розсіювання визначеного з урахуванням ПКС процентного показника для країн СНД збільшується (5,5-12,5 %), що наближає їх до загальноприйнятих світових стандартів.

4. Перерахунок, зроблений на основі паритету купівельної спроможності, майже нічого не змінює для України. Частка середньої заробітної плати у ВВП на душу населення залишається достатньо високою (9 %) у порівнянні з більш економічно розвинутими країнами. Вона вища, у цьому разі, за аналогічні показники навіть таких країн, як Польща (7 %), Румунія (7,5 %) і Болгарія (5,5 %).

Таблиця 2

**Процентне відношення середньої заробітної плати до ВВП на душу населення по деяких країнах світу станом на 2012 р. [3; 4]
(за паритетом купівельної спроможності)**

Країна	Середня ЗП (дол.)	ВВП (дол.)	% ЗП у ВВП*
Росія	1215	17700	7
Казахстан	753	13900	5,5
Азербайджан	596	10700	5,5
Україна	686	7600	9
Вірменія	471	5620	8,5
Молдова	438	3500	12,5
Киргизстан	336	2400	14
Білорусь	959	16000	6
Таджикистан	227	2200	10,5
Німеччина	2720	39100	7
Швеція	3023	41700	7
Італія	2445	30100	8
Іспанія	2652	30400	9
Греція	2300	25100	9
Польща	1536	21000	7
Румунія	954	12800	7,5
Болгарія	750	14200	5,5
США	3263	49800	6,5
Японія	2522	36200	7

Примітка: * – розраховано автором з точністю до 0,5% для більшої наочності.

Із поданих розрахунків випливає, що середній рівень заробітної плати в Україні цілком відповідає ступеню її економічного розвитку. Схоже, мають рацію ті, хто вважає, що подальше зростання заробітних плат можливе виключно на основі зростання обсягів виробництва на душу населення за рахунок підвищення продуктивності праці. Зростання доходів переважної більшості працюючого населення та, відповідно, зростання грошової маси, що не підкріплене зростаючим виробництвом товарів і послуг, – це прямий шлях до провокування інфляційних процесів у країні. Аналізований нами зв'язок виглядає достатньо складним.

Статистика, як відомо, іноді може значно прикрасити, а іноді й зовсім викривити реальний стан справ. По-перше, спробуємо відповісти на запитання – чи є середня заробітна плата в Україні справді середньою? Мається на увазі те, що, за визначенням, середня зарплата повинна відповідати оплаті праці переважної кількості працюючих. Хтось може заробляти більше, хтось – менше, але більшість зайнятого населення повинно отримувати зарплату, наближену до її середньовизначеної величини.

Насправді, середній рівень заробітної плати в Україні є результатом складання між собою невинувато завищеної зарплати відносно не великої кількості осіб (переважно менеджерів топ-рівня) та значно нижчої середнього рівня зарплати більшості працюючих. Крім того, існують суттєві розбіжності в зарплаті за сферами діяльності та регіонами. Так, Ю. Звягільський, досліджуючи проблеми державного регулювання заробітної плати в Україні, доходить висновку, що існує істотна та необґрунтована її диференціація за окремими видами економічної діяльності [див. 5]. Найбільш високі заробітні плати отримують працівники банківського сектору та авіаційного транспорту.

Слід також брати до уваги регіональні розбіжності в оплаті праці. Так, рівень

зарплат у східних областях України суттєво вищий за її рівень у західних областях. Найвищі зарплати отримують жителі великих міст (Київ, Донецьк), найнижчі ті, хто проживає в сільській місцевості. Середня заробітна плата в Києві більш ніж удвічі перевищує її середній рівень у Тернопільській області.

Отже, у реальному житті середня заробітна плата в Україні виглядає досить умовною абстракцією. Якщо у розвинених країнах середня зарплата виступає атрибутом та ознакою так званого середнього класу, який є основою сучасного суспільства, то для України характерною рисою стала майже повна його (середнього класу) відсутність і значне розшарування на багатих та бідних.

Досліджуючи розподіл доходів в Україні, О. Ярош та О. Пушкарьов наводять вражаючі дані: 94 % населення отримує щомісячний дохід менше 1920 грн. на особу, а більше 50 % – менше 1000 грн. Коефіцієнт Джині, що обраховується як показник ступеня диференціації доходів населення, постійно збільшується з моменту здобуття Україною незалежності в 1990 р. до сьогодні. На цьому тлі щомісячні доходи окремих представників вітчизняної еліти можуть становити мільярди гривень. Автори доходять висновку, що в державі існують усі умови для необмеженого збагачення дуже вузького прошарку населення [6].

Переважна більшість учених-економістів вважає, що надмірна диференціація в доходах населення, що має місце в сучасній Україні, може суттєво гальмувати зростання економіки. Причиною тому виступає відсутність середнього класу в суспільстві, який забезпечує стабільний сукупний попит на товари та послуги підприємств, що працюють на внутрішній ринок. Заможна частина населення задовольняє свої потреби за допомогою товарів іноземних виробників, іншій частині населення не вистачає коштів навіть на продукти вітчизняного виробництва. Яскравим прикладом сказаного є ситуація на автомобільному ринку України. Корпорація «УкрАвто», що займається імпортом автомобілів, щомісяця продає в Україні по «Майбаху» еліт-класу (на додачу до інших дорогих авто) та є прибутковою, а її філія «ЗАЗ», що виробляє автомобілі «для народу», зазнає збитків та скорочує обсяги виробництва. Причому «Майбахів» в Україні зареєстровано вже більше, ніж у країні їх виробництва – Німеччині, хоча за кількістю автомобілів на 1 тис. жителів ми поступаємось у понад 3,5 раза.

З огляду на сказане підвищення середньої заробітної плати на основі зростання загального обсягу виробництва виглядає проблематично. Політика тотальної економії в Україні веде до скорочення сукупного попиту на внутрішньому ринку. Як наслідок, показник зростання ВВП за перше півріччя 2013 р. становить -1,1 % до аналогічного показника попереднього року (найгірший показник серед країн СНД) [7]. Логіка підказує, що економічне пожвавлення можливе лише за умови стимулюючого впливу зростаючого сукупного попиту на внутрішньому ринку [8].

Як бачимо, в Україні склалася дуже непроста ситуація, вихід із якої знайти досить важко. З одного боку, середній рівень заробітної плати цілком відповідає обсягам виробництва товарів і послуг на душу населення – є низьким у порівнянні з європейськими країнами. З іншого – підвищення зарплати є необхідною умовою збільшення загального обсягу сукупного попиту на внутрішньому ринку для стимулювання економічного росту. Найбільшою проблемою в цій ситуації є невиправдано велика диференціація в доходах населення, відсутність в Україні середнього класу. Вітчизняні олігархи використовують більшу частку отриманих доходів непродуктивно. Замість вкладання коштів

у модернізацію виробництва та створення нових робочих місць вони переводять їх на рахунки закордонних банків і витрачають на розваги та предмети розкоші.

За таких обставин виглядає доцільним використання перевірених і працюючих в усіх розвинутих країнах заходів із перерозподілу доходів. У першу чергу йдеться про необхідність змін у податковій системі. Відрахування нашими олігархами на користь держави 50-60 % отриманих доходів значно поповнило б бюджет країни й дало змогу суттєво підняти оплату праці в державному секторі економіки, фінансувати науково-дослідні роботи, інноваційні проекти. Це могло б позитивно вплинути, як на стан внутрішнього ринку, так і на зростання ефективності нашої економіки в цілому. Проблема лише в тому, що нині в Україні відсутня зацікавленість у проведенні подібних реформ.

Висновки

В Україні склалася дуже непроста ситуація щодо рівня середньої заробітної плати. Маючи величезний економічний потенціал, країна займає передостаннє місце в Європі за показником рівня зарплати.

З одного боку, проведений аналіз показує, що низький рівень зарплат має об'єктивні причини – низьку суспільну продуктивність праці і, як наслідок, низький у порівнянні з європейськими країнами обсяг ВВП (ВНД) на душу населення.

З іншого боку, підвищення доходів більшої частини населення, включно з рівнем зарплати, виступає необхідною умовою стабільного економічного зростання в країні у найближчій перспективі.

Ураховуючи значну диференціацію в доходах повинна бути активізована одна з головних функцій держави – перерозподільна. Перехід від фактично пропорційної до прогресивної системи оподаткування міг би стати першим кроком на шляху вирівнювання доходів населення та формування в країні заможного середнього класу.

Література

1. Средняя зарплата в России и других странах мира в 2012 году [Електронний ресурс] // Сайт bs-life.ru – Режим доступу : bs-life.ru/rabota/zarplata/zarplatavmire 2012.html
2. Рейтинг стран мира по уровню Валового национального дохода на душу населения – информация об исследовании [Електронний ресурс] // Сайт gtmarket.ru – Режим доступу : gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info
3. Средняя зарплата стран мира в 2012 году [Електронний ресурс] // Сайт www.rate1.com.ua. – Режим доступу : www.rate1.com.ua/obshchestvo/12194
4. ВВП на душу населения в странах мира на 2012 год. [Електронний ресурс] // Сайт mostinfo.so – Режим доступу : mostinfo.so/217-vvp-na-dushu-naselenia-stranah-mira-na-2012-god.html
5. Звягільський Ю. Проблеми державного регулювання заробітної праці в Україні / Ю. Звягільський // Економіка України. – 2011. – № 5. – С. 65-74.
6. Ярош О. Шляхи подолання соціальної несправедливості й нерівності в Україні / О. Ярош, О. Пушкар'юв // Економіка України. – 2011. – № 3. – С. 70-77.
7. Статистичні дані [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Геєць В. М. Вихід з кризи (роздуми над актуальним у зв'язку з прочитаним) / В. М. Геєць, А. А. Гриценко // Економіка України. – 2013. – № 6. – С. 4-19.